

IONI. IONICĂ

★

Reprezentarea cerului
la țăranul român

Mituri și constelații din Drăguș

Editura ASTROMIX
Cluj-Napoca
2025

CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI.....	5
INTRODUCERE: MITOLOGIE ȘI ȘTIINȚĂ POPULARĂ	13
CAPITOLUL I: FIZICĂ CEREASCĂ DESCRIPTIVĂ.....	16
Soarele și Luna	16
Constelațiile.....	29
Stele, comete, meteori	55
Interpretare de ansamblu	72
CAPITOLUL II: REPREZENTĂRILE ȘI GRUPUL SOCIAL.....	77
Caracterul utilitar al cunoștințelor	77
Constelații de anotimp.....	81
Răspândirea în sat a cunoștințelor despre cer.....	85
Constelații pastorale — constelații agricole.....	90
Calea spre știință	93
CAPITOLUL III: MARILE CADRE.....	97
Coordonatele spațiale.....	97
Ziua și diviziunile sale.....	101
Săptămâna și luna.....	106
Timpurile anului și calendarul	109
Scheme numerice	119
ANEXE.....	121

CAPITOLUL I: FIZICĂ CEREASCĂ DESCRIPTIVĂ

Capitolul acesta caută o reconstituire analitică, pe categorii de reprezentări, a datelor privitoare la regiunea superioară. El expune astfel succesiv cunoștințe și credințe ale grupului drăgușean despre cer și făpturile lui distincte, adică despre Soare și Lună, constelații, stele și apariții stelare. Trecând reprezentările privitoare la cer alături de cele privitoare la stele, de care par mai strâns legate, noi menținem în expunere capetele de diviziuni mai sus indicate. Făcând aceasta, voim să urmăm nu atât o ordine convențională, cât o idee de ierarhie, care ne pare a fi a sătenilor înșiși.

Ne oprim astfel, în primul rând, la reprezentările solare.

Soarele și Luna

Soarele. Asupra Soarelui — ca și, de altfel, asupra altor reprezentări — informațiile ne pot veni din două izvoare. Unele le găsim în convorbirea și explicația actuală a sătenilor, altele în diferite documente locale: basme, descântece, expresii, care toate ne aduc, în alcătuirea lor neschimbată, tradițională, date prețioase privind vechile forme ale reprezentărilor locale. Un astfel de document găsim, relativ la reprezentarea solară, în câteva rânduri de cântec ritual agrar, cu care își întovărășesc înapoierea spre casă, la sfârșitul secerișului, secerătorii din Drăguș (faptul e general în Țara Oltului):

*Dealu Mobului
Umbra snopului,*

*Cine se umbrea
Și se sfātuia?
Sora Soarelui
Și cu-a Boarelui.
Ele se umbrea
Și se sfātuia
Care e mai mare
Sora Soarelui
Că așa zicea
Că iea ie mai mare.
Că-i frate-so Soare
Și de cân' răsare
Pân cân' sfințește
Lumea o'ncălzește
Că de n'ar sori
Lumea n'ar mai fi.*

...

(Drăguș, 1 august, 1929).

Asupra acestui cântec, ca și asupra întregului ritual agrar de la sfârșitul secerișului în Țara Oltului, ne-am oprit într-o altă lucrare și părerea pe care o exprimăm acolo (sprijinită pe un mai larg material informativ și comparativ) e că Sora Soarelui traduce într-o adaptare mai nouă o foarte veche reprezentare solară feminină aparținând unui alt ciclu mitic: sau, poate, și un vechi dublet feminin al divinității solare masculine. (Asemenea dublete au fost frecvente în mitologiile europene). Astfel cântecul ritual și, alături, cununa de grâu care, în forma sa circulară sau de cruce, conține elemente de simbolism solar, ne pun înaintea urmele posibile ale unui cult al Soarelui, propriu străvechii populații a ținutului. Date istorice care să confirme o asemenea ipoteză ne lipsesc. Totuși, oricare ar fi interpretarea, un fapt rămâne sigur: Soarele, până astăzi, e socotit de localnici ca sfânt: Sfântu' Soare. El e reprezentat ca stăpânul lumii cerești și poate un generator al

acestei lumi: constelații, stele, chiar și Luna par a-și împrumuta lumina și făptura de la el.

Noi gândim că's din Soare rupte... Iel ie ființa cea mai mare cerească (f. 43).

Soarele ie mai mare decât toți. Iel e Tata nostru (f. 176).

Soarele apare aici ca ființă masculină, așa cum îl întâlnim în întregul cerc de civilizație al Europei meridionale.

Iată acum reprezentarea locală a mișcării lui.

Soarele se ridică zilnic, scurtă vreme după revărsatul zorilor, de la Răsărit spre a dispărea, când circuitul său pe bolta cerească se încheie, la Sfințit. Atât Răsăritul Soarelui cât și Sfințitul său nu sunt puncte fixe ale zării, ci ele se mută odată cu timpurile anului. Drăgușenii deosebesc un Răsărit de vară și un Răsărit de iarnă, de asemenea un Sfințit de vară și un Sfințit de iarnă.

Pe bolta cerească, mersul Soarelui străbate diferite înălțimi și declinări care sunt cunoscute tradițional și sunt localizate acolo. Din Răsărit el se înalță în Prânz (cam 45° deasupra orizontului), apoi la Amiază (la meridian), de la Amiază coboară la Vecernie (cam 135° în același sens) spre a se mistui la Sfințit. Acesta va fi și circuitul stelelor și al constelațiilor (v. Anexa III, fig. 1).

Circuitul Soarelui pe boltă nu este nici mereu același, nici văzut deopotrivă și la aceeași oră pe toată fața pământului. În părțile dinspre Răsărit Soarele se ridică mai devreme, el apune mai târziu în părțile dinspre Sfințit:

Acum și cân' răsare Soarele nu răsare în toate țările de-o dată. Noi sântem mai îndărăpt, Rusia ie mai în față. Acolo răsare Soarele cu un ceas-două mai de vreme. Acuma (ora 8 seara în august) la Buda-Pesta ie lumină (f. 176).

Apoi circuitul de vară al Soarelui e mai lung, e mai scurt cel de iarnă. Cu această deosebire de circuit este pusă în legătură durata inegală, după anotimpuri, a zilelor și a nopților, ca și diferența de temperatură dintre timpurile anului:

Cân' să dăpartă (Soarele) spre Amiază (Sud), atunci să mărește noaptea, să mărește că Soarele răsare tot mai târziu, tot mai spre Sud. Vara răsare tot mai înainte (Spre Nord) (f. 176).

Iarna Soarele merge pă un cerc mai jos, că răsare mai numa' de-asupra munților. Toate ăstea le știu de la tata; mergeam cu vitele. Tata a fost cioban până la 35 de ani. Atunci s'o 'nsurat.

Da vara să ridică Soarele sus dă tot, și d'aia ie mai frig iarna că răsare mai jos. Și acum (august) tot mai la vale să lasă, numa' nu poți să judeci din vedere (f. 46).

De cauza deosebirii de temperatură găsim legată și ideea unei apropieri sau depărtări a Soarelui de Pământ. Raportul causal nu este însă bine înțeles; el apare mai curând inversat.

Uite și Soarele ie câte-o dată mai aproape, câte-o dată ie mai departe (f. 176).

E mai aproape când se ridică la Răsăritul de vară, e mai departe când se ridică la Răsăritul de iarnă.

În ridicarea spre cauze, cheia explicației ne este dată aici în mișcarea Soarelui împrejurul Pământului. Iată cum întreaga teorie ne este înfățișată, în opoziție cu doctrina oficială, a cărei influență se simte tot mai puternică la sat:

Pământu' ie nemișcat, Soarele se 'nvârtește. Soarele ie iarna micuț, că să lasă mai jos — nu că să ridică Pământu' — și ie ziua micuță. Și vara să ridică mai sus. Ei binc, să zăcem că să sucește Pământu', Soarele ar hi tot acolo, și iarna și vara ar hi o zi tot așa dă

mare. Ieu așa imi închipui, apăi altu' zăcă cum o zăce. Da iel (Soarele) vara se ridică mai sus (mai spre înaltul cerului, iar în raport cu poziția de iarnă, mai spre Nord) și iarna să lasă mai jos și d'aia să face ziua mică. Ca cum merge omu' pă munte: ăla de merge pă muche merge oblu și să vede tot timpul și ăl de merge pă mijlocu' lui să mai lasă și nu să mai vede (f. 111).

În legătură cu Soarele, un loc însemnat ocupă în reprezentarea locală eclipsele: numite „întunecimi de Soare”. Ele sunt pentru localnici semne prevestitoare de mari nenorociri: războaie, răscoale etc. Ca semnificație sunt echivalente cu eclipsele de Lună, dar cu un accent de însemnătate mai mare relativ la faptele prevestite. Ne vom ocupa de toate împreună mai jos, în diviziunea privitoare la reprezentările lunare.

După diferite particularități ale luminii Soarelui, cu deosebire în momentul apusului, prevestesc oamenii din Drăguș schimbarea vremii (v. f. 178). Despre aceasta însă la Meteorologie.

Luna. Luna ocupă pe cerul de noapte un loc simetric aceluia pe care îl ocupă Soarele pe cerul de zi. Însemnătatea sa e însă mai scăzută.

Luna e și ea sfântă.

Luna-i sfântă și își are lumina ei. E sfântă că de ce luminează (f. 184).

O reprezentare, care s-ar putea să nu fie străină de influența vreunei literaturi școlare, ne-o înfățișează drept ochiul lui Dumnezeu:

Luna zăce că-i ochiu' lu' Dumnezău (f. 32).

Tema mitică nu ne poate surprinde; o întâlnim relativ la Soare în mai multe părți⁴.

Găsim tot aici și concepția care asimilează Luna stelelor:

Luna ie tot o stea, tot un corp ceresc.

cu adaosul:

ieu am auzit pe unu' că are lumina dela Soare (f. 26).

Apoi influența doctrinei oficiale se arată netedă la unii săteni, dintre care unul îmi explică după un atlas „geografic și fizic”⁵ revoluția Lunii, eclipsele etc. (v. f. 33).

Un loc mai larg ocupă cunoștința locală a fazelor Lunii. Avem în privința aceasta două formule. Una, care se resimte de înrâurirea științei oficiale, dă fazele Lunii în patru timpuri. Cealaltă le dă în trei timpuri. Prima formulă e redată în fișa nr. 1 a studentului localnic Gh. Rogozea (fiind el însuși informator): „Se cunoaște întreagă rotația Lunii: 1. Lună nouă. 2. Lună de jumătate, primul pătrar. 3. Lună plină și 4. Ultimul pătrar, Lună veche” (v. și Anexa III, fig. 3 reprez. circulară).

Cea de-a doua formulă — singura pe care am întâlnit-o personal la informatorii mei — e dată în succesiunea a trei faze, comportând numai numirile îndătinate: Lună nouă, Lună plină, Lună veche. Ea ne apare astfel a fi dată în tradiția locală.

Cân' începe subțire ca o secere îi zicem Lună nouă. Apăi Lună nouă ține dela Primu' pătrar (pătrar = 1/4 parte luminată din discul lunar vizibil) până la trei pătrare și mai bine. Apăi ie Lună plină, cân' să 'mplinește de tot. Apăi iar scade în partea de unde a 'nceput. Apăi ie Lună veche. Cam o săptămână ie Lună nouă, o

---

⁴ V. H. Krappe, *La gen' se des mythes*, Paris, 1938, p. 89.

⁵ Editat la Brașov, Tip. „Unirea”, Gen. Teodorescu.

săptămână Lună plină și iar o săptămână Lună veche. Nu durează patru săptămâni (schimbarea Lunii). Cam numa' trei.

Zice că marția (câțiva săteni de față corectează: luna și vinerea trebuie să fie Lună, că luna încă să mai vede și vinerea ie cea nouă. Luna ie întoarsă înspre gata și vinerea cu coarnele altfel înspre creștere (f. 181).

În același sens, însă cu intervale de opt zile:

Luna să schimbă în trei timpuri: într'unu' crește, într'unu' stă plină și într'unu' scade. — Cam cât ține un timp? — Opt zile. Din ce ghine dă să schimbă nu știm. Vine de-i Lună nouă și-i Lună plină... În câteva zile nu-i și-apoi iar crește și iar scade... și-așa-i... Da 'n toată luna și'n toată vinerea ieste Lună (f. 187).

Id. f. 110: Luna vinerea de multe ori se ivește (ivește) vinerea și luna⁶ (v. și Anexa III, fig. 3, reprez. triunghiulară).

Așadar, alături de cele trei timpuri, care sunt pentru unii de 7, pentru alții de 8 zile, avem un hiatus de câteva zile când nu mai e Lună. El ține de luni până vineri, adică 4 zile, sau de vineri până luni, adică trei zile, astfel încât de la o fază lunară până la revenirea ei trec, după unii 25 de zile (în acest sens trebuie înțeleasă și f. 44), după alții 27-28 de zile.

Cum este înțeleasă succesiunea fazelor Lunii?

În general o explicație nu întâlnim aici. Faptul este primit ca dat în rânduiala schimbărilor firii. Totuși o discriminare se caută între Lună și lumina ei, schimbările privind astfel nu Luna ci lumina Lunii. Ce este însă lumina Lunii? Alături de răspunsuri negative — „nu pot să știu” (f. 186) — întâlnim și interpretarea

---

⁶ Observația populară că Luna se ivește mai ales luna și vinerea nu este o statistică astronomică, ci probabil o structurare simbolică a timpului după principiile feminității (n. ed.).

acesteia ca puterea Lunii, iar creșterea și scăderea Lunii ca dobândirea și pierderea acestei puteri.

Își ia puterea, își trage puterea îndărăt (f. 44, un informator vorbind de ultima fază a Lunii).

Și când lumina Lunii este socotită ca venindu-i de la Soare, spre acesta ar urma să se tragă și puterea ei.

Lumina să trage la Soare. Când scade Luna, lumina să pierde, nu Luna, că Luna să vede pă dă lături (lumièrè cendrée⁷), numa n'are putere.

— *Și cine îi ia și îi dă lumina?*

— *Păi tot că ceva trebuie să fie acolo, o putere (f. 44).*

Desprindem aici unul din marile concepte ale gândirii magice populare, conceptul de putere. Succesiunea fazelor Lunii nu are aici un simplu interes teoretic. Ea intră în viața practică a grupului, unde înrâurește activitatea oamenilor, pentru că, în credința localnicilor, înrâurește înainte cursul însuși al firii. Așa, bunăoară:

Sămănatu' de toamnă nu se face pă Lună veche, zice că îl mănâncă viermii și tăciunele îl mănâncă. Nu ie bine.

— *Și nu samănă?*

— *Nu samănă.*

Nică: Oare din ce zice că nu-i bine să sameni pă Lună veche?

Al.: Nu-i dintr'aia că Luna-i mâncată și bonu⁸ tot așa?

Nică: Noa ia, așa o fi, ie Luna ca bonu' (f. 180).

---

⁷ Lumina cenușie a Lunii este o strălucire slabă și difuză vizibilă pe partea întunecată a Lunii atunci când aceasta se află în fazele subțiri, cum ar fi semiluna în creștere/în descreștere. Are drept cauză reflexia luminii solare de către Pământ, care apoi luminează partea întunecată a Lunii (n. ed.).

⁸ Bobul (n. ed.).

Apoi:

Nici în Lună nouă, nici în Lună veche, nu să taie porcii. Ie o credință, zice că carnea face viermi. Credința asta ie foarte adâncită în tot satu'. Asta să folosește. Zice unu': Nu tai porcii? zice: Nu, că-i Lună veche!

— *Al.:* *Da ieu să vă spun drept, am tăiat chiar porcii pă Lună nouă și veche și nu i-o mâncat viermii, i-o mâncat viermi aștielalți din curte (copiii) (f. 179).*

Replica din urmă arată în ce măsură parte din vechile rânduieli mai sunt păstrate.

În sfârșit, între activitățile pe care le-am întâlnit aici sub înrâurirea Lunii, și tăiatul lemnelor pentru construcție este dependent de o anume fază lunară:

Lemn, pentru construcție, lemn de brad, așa ie obiceiul să i le aducem pă Lună plină. Zice că le mănâncă carii dacă nu (f. 182).

Dăm aici, pentru ilustrare, o descriere foarte colorată a felului cum se făcea, acum 30-40 de ani încă, tăierea unor lemne pentru, construcție.

Când mi-am făcut ieu casa, ie mult de-atunci, am mers în pădure cu badea Ghica, fie iertat! și cu alți doi și ne-am ales locu' ca să fie lemnu' bun, la munte, sus. Pe-atunci io nu știam, că ieram tânăr. Badea Ghica zâce: „noa stați în loc!”. Iel iera meșter de căși, la nimestii lucra. Și s'o apucat iel și o tăiat un lemn mai mic, nefolositor, și zâce: „ăsta-i al focului!”. Și-o tăiat un altul tot ca ăla și zâce: „ăsta-i al trăznetului!”. Și o tăiat și un al treilea și zâce: „ăsta-i al carilor!” Noa, zâce, d'ăstea nu trebuie să vă atingeți nici unu', nici pari să faceți. Cu astea nu mai aveți treabă! Noa, zâce, acum alegeți de care-ți place, alegeți bârne, grinzi, tot felu', da, zâce, să nu tăiați până nu-mi arătați și mie! Că iel să pricepea la meserie. Iel cunoștea că

lemnul care-i crescut la fațã (la soare) și la loc mai gras, ie slab, da care-i crescut la dos și la loc mai rău ie mai tare. Și atunci am tăiat câte ne-o trebuit.

Da atunci n'am plecat de-acasă, făr' numa' în Lună plină. Am căutat să nu fie nici Lună nouă, nici Lună veche (f. 182).

Este poate, în înrâurirea Lunii asupra momentului prielnic al unei îndeletniciri, efectul unei magii simpatice, așa cum și-au lămurit-o mai sus informatorii înșiși (v. f. 180). E poate și altceva. În datele de mai sus întâlnim aceeași temă: de câte ori lucrarea este întreprinsă în alt timp decât pe Lună plină, ea este amenințată de distrugere prin viermi (sau carii). Pe Lună plină însă nu. Vom înțelege de ce dacă aducem înainte și conceptul mai sus notat al puterii Lunii. Fazele Lunii aduc schimbări în această putere, care nu este deplină decât în faza a II-a, pe Lună plină. Atunci ea neutralizează puterile adverse (între care și pe aceea a viermilor, a cariilor) în întregul domeniu în care influența sa este recunoscută. Or, domeniul acesta, datele cele mai răspândite, universale aproape, ni-l arată a fi acela al vegetației⁹ și al vieții animale, unde Luna ține sub înrâurirea sa anumite funcțiuni ciclice. Cazurile întâlnite la Drăguș intră în aceste categorii și nu avem oare în ele reflexul reprezentării unei lupte cosmice între puterea Lunii și puterea viermilor ca germenii ai destrucției universale?¹⁰

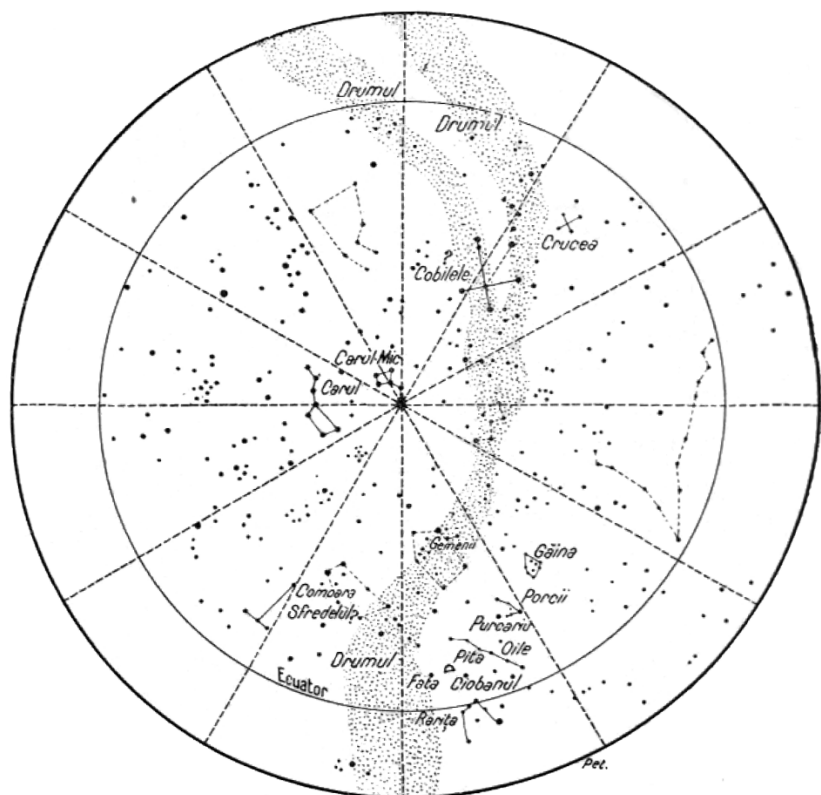
Luna plină ar fi deci momentul în care puterea viermilor fiind anulată, îndeletniciri ca semănatul, tăiatul lemnului pentru construcție se pot prielnic începe.

Interpretarea aceasta pare confirmată, credem, de înțelesul care se dă tradițional nu fazelor obișnuite ale Lunii — poate și acestora odată — ci unor faze excepționale: eclipselor.

---

⁹ Mère des végétaux, cf. și H. Krappe: *Genèse*, p. 100 etc.

¹⁰ Pentru făptura mitică a viermilor v. și Mannhardt, *Wald- und Feldkulte* I, cap. 1).

Anexa I – Harta cerului la Drăguș

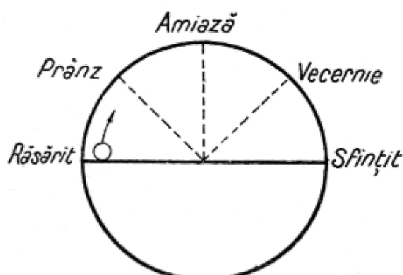

Fig. 1. Circuitul soarelui și stelelor pe bolta cerească. ☾ Lună pe jumătate

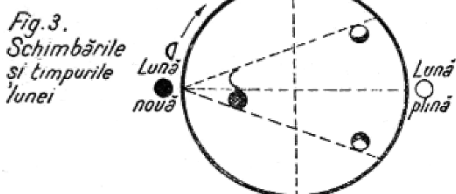

Fig. 3. Schimbările și timpurile lunii

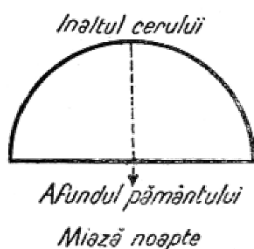

Fig. 2. Punctele cardinale

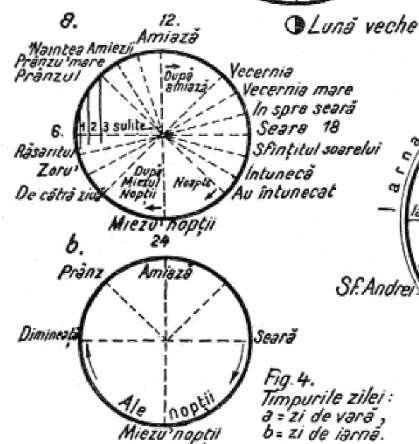

Fig. 4. Timpurile zilei: a = zi de vară, b = zi de iarnă.

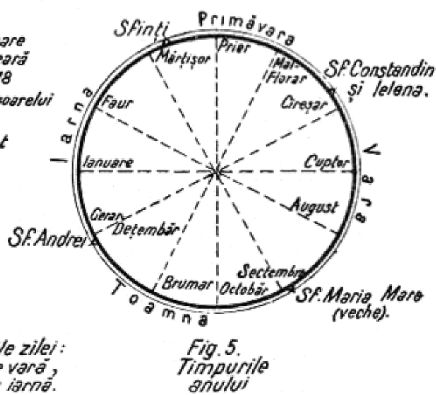

Fig. 5. Timpurile anului

Anexa III – Schema de spațiu și de timp